

Звіт подібності

метадані

Заголовок

Внесок С. Русової в розвиток дошкільної освіти

Автор

Науковий керівник / Експерт

Загородня Д.О.**Радул О. С.**

підрозділ

кафедра дошкільної та початкової освіти

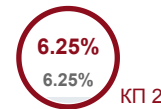
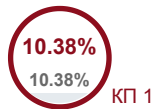
Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв		0
Інтервали		0
Мікропробіли		1
Білі знаки		0
Парафрази (SmartMarks)		76

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

12598

Кількість слів

94029

Кількість символів

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Колір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

Колір тексту

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	Колір тексту
1	http://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%9A%D1%96%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE-2.doc	202	1.60 %
2	http://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%9A%D1%96%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE-2.doc	84	0.67 %

3	http://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%9A%D1%96%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE-2.doc	63	0.50 %
4	http://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%9A%D1%96%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE-2.doc	62	0.49 %
5	http://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%9A%D1%96%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE-2.doc	49	0.39 %
6	http://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%9A%D1%96%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE-2.doc	46	0.37 %
7	http://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%9A%D1%96%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE-2.doc	44	0.35 %
8	http://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%9A%D1%96%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE-2.doc	38	0.30 %
9	http://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%9A%D1%96%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE-2.doc	37	0.29 %
10	http://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%9A%D1%96%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE-2.doc	29	0.23 %

з домашньої бази даних (0.00 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
------------------	-----------	--

з програми обміну базами даних (0.07 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	Історія соціальної роботи та соціального виховання 11/1/2024 National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine)	9 (1) 0.07 %

з Інтернету (10.31 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ДЖЕРЕЛО URL	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	http://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%9A%D1%96%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE-2.doc	1265 (56) 10.04 %
2	https://prometheanworld.com.ua/refleksiya-u-navchanni-diyevi-metodyky-ta-potreby/	10 (1) 0.08 %

3	https://old.library.kr.ua/elib/ind_rusova.html	7 (1)	0.06 %
4	http://libr.rv.ua/ua/virt/152/	6 (1)	0.05 %
5	https://otherreferats.allbest.ru/pedagogics/01190394_0.html	6 (1)	0.05 %
6	http://www.spadshina.com/programs/tvortsi-respubliki-ukrayini-100-rokiv-derzhavnosti/-rusova-sofiya-fedorivna/	5 (1)	0.04 %

Список прийнятих фрагментів (немає прийнятих фрагментів)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗМІСТ	КІЛЬКІСТЬ ОДНАКОВИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
48	<p>Загородня Дарія Олександрівна</p> <p>ВНЕСОК СОФІЇ РУСОВОЇ В РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ</p> <p>керівник: Радул О. С., доктор педагогічних наук, професор</p> <p>Розділ 1. Життєвий і творчий шлях Софії Русової у контексті розвитку української педагогіки</p> <p>1.1. Життя <u>та педагогічна діяльність Софії Русової</u></p> <p><u>Софія Федорівна Русова народилася 18 лютого 1856 року в селі Олешня на Чернігівщині (тепер Ріпкинський район), куди її сім'я переїхала з Сибіру (Омськ). Її батько, Федір Ліндфорс, мав шведське коріння, а мати, Ганна Жерве, була французенкою. Софія була наймолодшою, п'ятою дитиною в родині. У сім'ї переважала французька мова. В Омську Федір Ліндфорс працював ад'ютантом генерал-губернатора, а Ганна була його донькою. Після переїзду в Олешню батько купив там хату і 1000 десятин землі, де вирощував жито, гречку та овес.</u></p> <p><u>Коли Софії було десять років, її мати померла після втрати двох молодших дітей - Наталії та Володимира. Батько, залишившись з трьома дітьми, переїхав до Києва, оскільки після скасування кріпосного права йому було складно адаптуватися до нових умов господарювання.</u></p> <p><u>У Києві Софія продовжила навчання у Фундуклеївській гімназії, яку закінчила із золотою медаллю. Її старша сестра Марія, яка була на дванадцять років старша, замінила Софії маму. У 1868 році вони познайомилися з родиною Старицьких, а через неї - з видатними українськими діячами: Миколою Лисенком, Павлом Чубинським, Михайлом Драгомановим, Іваном Нечуй-Левицьким, Оленою Пчілкою, Федором Вовком, Павлом Житецьким, а також з Олександром Русовим - викладачем грецької мови у Київській гімназії, науковцем-статистиком, етнографом, фольклористом та громадським діячем, який згодом став її чоловіком.</u></p> <p><u>У 1871 році несподівано помер батько, залишивши дітей без засобів для існування. Сестри, залишившись без підтримки, почали самостійно вивчати праці видатних європейських педагогів, таких як Фрідріх Дістервег, Йоганн Песталоцці, Жан-Жак Руссо та Фрідріх Фребель. Вони також знайомилися з досвідом та педагогічними досягненнями освітян у Петербурзі. Так сестри готувалися до відкриття дитячого садка, надихнувшись ідеями Фребеля про ранній розвиток творчих здібностей дітей через гру та взаємодію з навколишнім середовищем.</u></p> <p><u>Перший дитячий садок у Києві був заснований у 1863 році Софією Ліндфорс, педагогинею шведського походження, яка впроваджувала методи Фребеля. Цей садок став важливим кроком у розвитку дошкільної освіти в Україні, започаткувавши традицію таких закладів і в інших містах[6]. Згодом, Софія Русова, українська педагогиня і просвітителька, продовжила розвивати ідеї дошкільного виховання. Її приватний дитячий садок виховував близько 20 дітей, серед яких були й дочки відомого діяча літератури і театру Михайла Старицького - Марія та Людмила. На момент заснування цього дитячого закладу Софії було лише п'ятнадцять років.</u></p> <p><u>Софія і Олександр Русови одружилися 30 серпня 1874 року в Петербурзі, куди Софія поїхала до свого нареченого. На їх весіллі композитор Микола Лисенко подарував молодятм рапсодію на пісню «Золоті ключі». Олександр став для Софії не лише чоловіком, але й натхненником, який глибоко вплинув на її світогляд. У своїх «Моїх споминах» Софія писала: «Олександр Русов перший відкрив мені красу української народної поезії, заговорив до мене українською мовою і без довгих промов та пояснень збудив у мені ту любов до нашого народу, яка вже ніколи не покидала мого серця і кермувала всією моєю працею довгі літа».</u></p> <p><u>Олександр був активним у житті української громади, брав участь у студентському хорі, записував українські пісні, та писав про відомого кобзаря Остапа Вересая. Його любов до української культури стала важливим джерелом натхнення для Софії.</u></p> <p><u>У ті роки Київська українська громада поставила перед Олександром Русовим складне завдання - зберегти від знищення заборонені рукописні вірші Тараса Шевченка і видати «Кобзар» без цензурних обмежень. У 1875-1876 роках Софія і Олександр доклали багато зусиль для підготовки та видання двох томів «Кобзаря» за кордоном і перевезли їх в Україну. Цей відважний вчинок закарбував імена Софії і Олександра Русових в історії української культури, як людей, які невтомно працювали на благо свого народу.</u></p> <p><u>Через політичні переслідування та роботу чоловіка Софія Федорівна Русова часто змушена була змінювати місце проживання. Серед міст, де вона мешкала, були Чернігів, Київ, Одеса, Єлисаветград, Катеринослав, Харків, Херсон і Петербург. Її переслідували не лише за зв'язки з політичними колами, але й за активну політичну діяльність: Софія була членом партії «Народна воля» та Української партії соціалістів-федералістів.</u></p> <p><u>У 1881 році Русову заарештували за зв'язки з російськими революціонерами, і відтоді вона перебувала під постійним наглядом поліції. Сама Софія згадувала: « Сиділа в п'яти українських тюрмах і весь період з 1881 по 1899 рік майже постійно або висиджувала в тюрмах, або під гласним надзором поліції, витримала 15 обисків. Усе це було і за загальні справи політичні, і за українські[8]. У кінці 1880-х - на початку 1890-х років родина Русових жила в Харкові. Тут Софія активно долучилася до роботи Харківського товариства поширення грамотності серед народу. 31 грудня 1891 року, виступаючи на зборах товариства, вона підкреслила важливість видання</u></p>	

доступних **книжок для малоосвічених читачів, а також книг високої якості. Невдовзі в товаристві був створений видавничий комітет**, де Софія Русова стала першим секретарем. За 20 років діяльності комітет видав 170 назв книжок, роблячи вагомий внесок у розвиток просвітницької діяльності в Україні.

Чоловік Софії Русової, Олександр Русов, був активним учасником двох українських гуртків - «Братства тарасівців» і гуртка старих українофілів. Вони займалися виданням українських книжок, а нелегальну літературу переховувала Софія Русова. Під час одного з обшуків поліція виявила ці книжки, що стало причиною чергового арешту Софії. У своїй **записці прокурору вона відстоювала свої переконання: « Ні свобода релігійної совісті, ні свобода вживання рідної мови не може бути відтіснена ніякими законами та циркулярами, тому що така ж потреба людського єства, як необхідність думати та дихати».**

У 1902 році родину Русових виселили з України, і вони були змушені переїхати до Санкт-Петербурга, де Софія досліджувала питання переслідування української мови. На початку 1909 року в Петербурзі Русова втратила свого старшого сина Михайла.

4-5 червня 1906 року в Санкт-Петербурзі відбулася конференція представників національних учительських організацій. Напередодні цієї події Софія Русова у своїй **статті « До вчительської української спілки у Петербурзі»**, надрукованій у травні 1906 року на шпальтах газети **« Громадська думка»**, **закликала українських учителів створити власну спілку і відрядити її представників на конференцію до Санкт-Петербурга.** Завдяки підтримці Бориса Грінченка ця ідея була реалізована: учителі **Наддніпрянщини об'єдналися у спілку. Її делегати, С.Ф. Черкасенко і М.І. Крупський, з успіхом виступили на конференції**, а також **взяли участь у III з'їзді Всеросійської спілки вчителів і діячів народної освіти**, що проходив у фінському місті Юстїлля з 7 до 10 червня 1906 року.

Після затвердження Миколою II Тимчасових правил друку 24 листопада 1905 року, що дозволили **видання періодичної літератури мовами народів Російської імперії, українські прогресивні педагоги** почали активно працювати над забезпеченням майбутньої національної школи **україномовними підручниками. Софія Русова також** долучилася до цього процесу: у 1906 році вона видала в Санкт-Петербурзі «Український букварь». Основою для цього букваря стала розробка українського філолога Олександра Потебні, який ще у 1860-х роках створив буквар для недільних шкіл, але через заборону української мови не зміг його опублікувати. Русова доопрацювала його рукопис, додавши тексти для читання і проілюструвавши їх малюнками.

У 1909 році родина Русових повернулася до Києва. Разом **з С. Черкасенком і Г. Шерстюком Русова започаткувала україномовний педагогічний журнал «Світло» (1910-1914)**, який став важливим виданням для освітян. Загалом було випущено 35 номерів журналу, у яких Софія Русова опублікувала близько 100 **статей. Серед них виділяються фундаментальні праці з дошкільної педагогіки, такі як «Дитячий сад на національному ґрунті» і « Націоналізація дошкільного виховання»**, а також статті **«Ідейні підвалини школи» та «Нова школа»**, в яких була започаткована концепція нової системи навчання.

У «Світлі» Софія Русова висвітлювала питання історії педагогіки, українського просвітницького руху, а також розвитку освіти за кордоном, аналізувала актуальні події освітянського життя в Україні. Чотири роки інтенсивної праці над журналом стали важливим етапом у формуванні Русової як визначної української освітянки та патріотки.

Брала участь у роботі Міжнародного з'їзду журналістів у Брюсселі, на якому виступила з проблемами утисків української преси в царській Росії. Викладала педагогіку у Фребелівському та французьку мову у Комерційному інститутах [13].

У співпраці з Київським товариством громадськості та Петербурзьким Благодійним товариством для видання загальнокорисних і дешевих книжок Софія Русова опублікувала низку своїх **науково-популярних праць: « Днепр и Приднепровье» (1898), «Божа іскра.**

Оповідання про Рафаеля» (1904), «Серед виноградарів південної Франції» (1905), «Як люде живуть у Норвегії» (1906) тощо. **Відвідавши педагогічний павільйон у Брюсселі** (під час лікування з родиною) та Педагогічний дім Фребеля-Песталоцці в Берліні, **Русова виступила з доповіддю про** свої враження **у Київському Фребелівському товаристві. Після цього їй запропонували викладати курс дошкільного виховання у цьому закладі. Під час підготовки до викладання вона теоретично узагальнила свій педагогічний досвід у сфері дошкільної освіти. Русова обґрунтувала власну концепцію дошкільного виховання, в якій висувала ідеї розвитку дитини, необхідність вивчення її психофізіологічних особливостей та гармонії з природою. Центральне місце в концепції займала ідея виховання дітей на національному ґрунті, акцентуючи на використанні української мови, традицій та звичаїв.**

У 1917 році Софія Русова провела II Всеукраїнський професійний учительський з'їзд, на якому виступила з промовою «Національна школа». Також цього року **вона як співзасновниця брала участь у відкритті Педагогічної академії для підготовки вчителів**

українознавства. У статті «Нова школа», яка була видана окремою брошурою у 1917 році, Софія Русова підкреслювала важливість дошкільного закладу, називаючи її «скарбом найкращим кожного народу» і «ключем золотим, що розмикає пута несвідомості». Вона **зазначала: «Велике слово - школа! Се скарб найкращий кожного народу, се ключ золотий, що розмикає пута несвідомості, се шлях до волі, до науки, до добробуту. У вселюдському житті тільки той народ і бере перемогу, який має найкращу школу».**

Ця стаття й нині є актуальною. Русова акцентує на необхідності створення **народної школи, яка базуватиметься на засадах вселюдських чеснот. Метою такої школи є «збудити, дати змогу виявитися самостійним творчим силам дитини».**

Вона наголошувала на важливості глибокого вивчення **матеріально-побутових умов учнів, їх індивідуальних особливостей, розвитку спостережливості, уяви і мислення** через використання **слухання, складання казок та підготовку етнографічних свят.**

Ці ідеї були надалі розвинуті В.О. Сухомлинським, який підкреслював важливість розвитку чуттєвих форм пізнання у дітей, таких як відчуття, сприймання, уява та фантазія. Він зазначав: «У дитини треба розвивати безпосередні, чуттєві форми пізнання - відчуття, сприймання, уяву, фантазію. Це найнеобхідніша умова мислення. Багаторічний досвід переконав мене в тому, що таку дитину треба вести в природу - в сад, у ліс, в поле, до квітучої ниви, соняшнику або конюшини, на берег річки. Ми ведемо в природу чудуватися, дивуватися - в цьому ми вбачаємо один з важливих стимулів розумового розвитку».

Софія Русова завершує свою працю глибокими та патріотичними словами, які закликають до любові до рідної землі та виховання в дітях почуття національної гідності: **« Хай навкруги учня будуть речі рідні, щоб він в них кохався, привчався любити все рідне, присвячувати йому всі сили свого духа й тіла. Любов до рідної країни - се перший найкращий крок до широкої вселюдської гуманності, пошана до людей - се вияв самоповаги й бажання собі й другим волі та незалежності. Хай на стіні нашої майбутньої рідної школи висить портрет великого апостола правди і науки - Тараса Шевченка, на вікнах стоять квіти, на стінах рушники з рідним вишиванням, хай у вікна тішать погляд рідні дерева й квіти».** Ці слова є символом її педагогічної філософії, яка ґрунтується на гармонії між національним і вселюдським.

Її думки щодо диференціації навчання також залишаються актуальними і сьогодні. Вона підкреслювала важливість розвитку індивідуальних здібностей учнів: **« Школа бере дитину з дошкільних організацій на 7-му році й доводить до 14 літ, і тоді вже робиться диференціація по різних галузях промислово-професійної освіти. Ті учні, що мають хист до науки, переходять до гімназій, де за 4 роки класичного або реального навчання, дитина готується або до вищої загальної наукової або ж до вищої технічної школи».**

Софія Русова також продовжила працювати над підручниками українською мовою. У 1911 році вона видала новий підручник з географії -

«Початкова географія», у якому, крім загальних географічних відомостей, було окремо представлено **матеріал про Україну. Під час Першої світової війни її родина евакуювалась до Саратова**, де вона продовжувала свою педагогічну діяльність. 8 жовтня 1915 року помер її чоловік, а Софія Русова поховала його **в Києві на Байковому цвинтарі**.

Софія Федорівна Русова відіграла ключову роль у національно-визвольному русі України та стала важливою фігурою в розбудові національної системи освіти. Вона була частиною першого українського уряду **УНР, де очолювала департамент дошкільної і позашкільної освіти Генерального секретарства освіти**. Завдяки її зусиллям було організовано Всеукраїнську учительську спілку, яку вона також очолювала, а **разом з Ю.П. Сірим, Я.Ф. Чепігою та С.Ф. Черкасенком започаткувала** видавництво «Українська школа», яке зробило значний внесок у розвитку української освіти.

Підручники, розроблені Софією Русовою, стали основними в перших україномовних школах. Серед них були: **«Український букварь» (перевидався 1917, 1919, 1919)**, **«Початкова географія» (перевидавалася двічі в 1918 р.)**, **«Початковий підручник французької мови...» (1918)**, **«Перша частина для дорослих для вечірніх та недільних шкіл» (1918)**. Крім того, вона видавала методичну літературу для вихователів та учителів, серед яких були роботи **«Дошкільне виховання» (1918)**, **«Позашкільна освіта» (1918) та «Методика початкової географії» (1918)**.

Проте перші кроки українізації та створення національної освітньої системи були перервані політичними подіями, зокрема перемогою більшовиків і утворенням 21 грудня 1919 р. третього українського радянського уряду. Це призвело до зміни політичної ситуації в Україні і суттєво вплинуло на подальший розвиток національної освіти.

З 1920 року Софія Русова переїхала **до Кам'янець-Подільського, де** продовжила свою педагогічну діяльність, викладаючи **в учительській семінарії та Кам'янець-Подільському державному українському університеті. Однак на початку 1921 року університет був** підпорядкований більшовицькими комісарами, що змусило її **разом з онукою нелегально перейти річку Збруч. Спочатку вони оселилися у Львові, де відзначили ювілей С. Русової - 50-річчя педагогічної діяльності (1921)**.

Згодом Софія Русова переїхала до Відня, до сина, де продовжила свою наукову роботу, написавши важливі праці, зокрема **«Теорія і практика дошкільного виховання» та «Історія педагогіки». У 1923 році** вона переїхала до Праги, яка була центром **української еміграції, де активно брала участь у створенні Українського педагогічного інституту ім. М. Драгоманова.**

Протягом своєї праці в еміграції вона продовжила писати та публікувати наукові та навчальні праці. **Серед них були підручники, такі як «Географія. II. Західна Європа» (1922), «Географія. III. Позаєвропейські країни» (1922), «Курс французької мови для студентів Української господарської Академії в Подєбрадах» (1923), а також важливі книги** на тему педагогіки, як-от **«Дидактика» (1925), «Нова школа соціального виховання» (1924), «Теорія і практика дошкільного виховання» (1924), «Нові методи дошкільного виховання» (1927) та інші**[10].

Софія Русова також **викладала французьку мову в Українській господарській академії в Подєбрадах, теорію та історію педагогіки, дидактику в Українському високому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова в Празі, а також активно співпрацювала з Українським інститутом громадознавства**, займаючись науково-дослідною роботою. Її внесок у педагогічну науку та освіту став важливим для розвитку української культури й освіти в умовах еміграції.

У 1924-1925 роках Софія Русова створила притулок для дітей українських емігрантів, який очолювала протягом п'яти років. Цей притулок став важливим осередком збереження національної ідентичності для дітей, що емігрували з України. У 1936 році при притулку було відкрито Українську народну школу, що дозволяло дітям не лише зберегти рідну мову, але й поглиблювати знання про українську культуру та традиції. Софія Русова активно брала участь у педагогічних конгресах, де виступала зі своїми науковими дослідженнями. Вона виступала на педагогічних з'їздах у Римі (1923), Женеві (1929), Празі (1927) та інших містах, що сприяло поширенню її педагогічних ідей на міжнародній арені.

У своїх еміграційних роках вона висловлювала глибоке переживання за долю України, пишучи: **«Прощай, рідна, дорога Україно. Кидаю Тебе з одним палким бажанням усі сили віддати на визволення твого народу, щоб знову пишалася ти й волею, і наукою, і багатством».**

Софія Русова була також відомою літературознавицею та публіцисткою. Вона написала кілька праць, присвячених українській літературі, зокрема **«Українська література в XIX столітті. Перший період з 1798 по 1862 рр.» (1910), «Українська література 1862-1900 рр.»**, «Тарас Григорович Шевченко - український народний поет. Його життя і твори» (1911), **«М.П. Драгоманов. Його життя й твори» (1918)**. Також **вона досліджувала життя і творчість видатних** представників української культури, таких як **Г. Барвінок, О. Пчілка, Х. Алчевська, М. Загірня, а також драматичну творчість О. Олесея, С. Черкасенка та інших.**

5 лютого 1940 року Софія Русова пішла з життя. Вона була похована на Ольшанському цвинтарі в Празі. В радянський період її ім'я було забуто через її націоналістичні погляди. Однак сьогодні її життєвий шлях і педагогічна діяльність активно досліджуються. У 1996 році були видані її педагогічні твори у двох томах, що відновило її значення для української педагогіки та культури.

Створено історико-культурний комплекс «Садиба-музей С. Русової» в с.Олешні, проведено реконструкцію будинку, де народилася і жила С.Русова, на базі її садиби відкрито оздоровчий та науково-методичний центр, який став осередком виховання та освіти дітей за методикою Софії Федорівни. У 2005 р. МОН України затвердило нагрудний знак для педагогічних працівників за значні особисті успіхи в галузі дошкільної та позашкільної освіти.

Однак ще більше потрібно зробити, зокрема опублікувати повне видання усіх її праць і, що найважливіше, спонукати майбутніх і діючих педагогів до їх вивчення і використання у своїй роботі. Ідея національного виховання є головною у педагогічній концепції С.Русової, у центрі якої перебуває дитина з її природними задатками, здібностями, можливостями і талантами. «Душа дитини в роки од 2 до 7 найбільш чула й вразлива й в цей час найкраще треба її плекати й пильнувати, щоб і серце, й воля, й розум, а також й тіло, розвивалися цілком нормально» [2, с.34], - зазначала С.Русова. Важливим для нинішньої школи є висновок С.Русової про те, що «Життя не жде: воно нас кличе до роботи, і доля, щастя нашого народу залежить від того, як ми переведемо в життя дороге, велике гасло: вільна національна школа для виховання вільної свідомої, дужої нації» [2, с.297].

Історико-культурний комплекс «Садиба-музей С. Русової», створений в селі Олешня, є важливим осередком для збереження пам'яті про Софію Русову та її педагогічну спадщину. У 2005 році Міністерство освіти і науки України **затвердило нагрудний знак для педагогічних працівників за значні досягнення в галузі дошкільної та позашкільної освіти**, що також стало визнанням її педагогічного внеску. Це символізує постійну актуальність методик С. Русової в сучасному освітньому процесі.

Отже, життя та освіта Софії Русової безумовно були тісно пов'язані з її оточенням і середовищем, що сформувало її світогляд і педагогічні погляди. Вона народилася в інтелектуальній родині, де високо цінувалася освіта та культура, що вплинуло на її подальший розвиток. Батьки Русової були освіченими людьми, які надали їй доступ до знань і підтримували її в прагненні стати педагогом і культурним діячем. Це оточення формувало її розуміння важливості освіти як основи для розвитку особистості та національної свідомості.

Завдяки своєму освітньому досвіду Софія Русова змогла розвинути чітке бачення того, якою повинна бути національна освіта для українців.

Вона здобувала освіту в Україні та за кордоном, що дозволило їй ознайомитися з європейськими педагогічними традиціями, які вона поєднувала з українським національним контекстом. Вивчення європейських педагогічних систем і, зокрема, ідеї гуманістичної педагогіки допомогли їй розвинути унікальний підхід до виховання, який став важливим внеском у національну педагогіку.

Її оточення, зокрема, близькість до культурних і політичних процесів того часу, також мало великий вплив на її педагогічну діяльність. В умовах, коли Україна перебувала під владою інших імперій і зазнавала культурного та політичного тиску, Софія Русова визнавала важливість збереження національної ідентичності через освіту. Вона була переконана, що саме через освіту і виховання дітей можна зберегти національні традиції, мову та культуру.

Загалом, можна сказати, що освіта Софії Русової, її інтелектуальне оточення та культурно-політична ситуація в Україні вплинули на її розвиток як педагога та громадського діяча. Вона не лише вивчала і застосовувала європейські педагогічні принципи, але й активно працювала над тим, щоб ці принципи поєднувалися з українською культурною та національною спадщиною, що допомогло їй стати однією з основних фігур української педагогіки того часу.

1.2. Концепція національного виховання Софії Русової

Національне виховання - це педагогічний процес, спрямований на формування в особистості почуття національної приналежності, любові до своєї країни, поваги до історії, культури, мови та традицій свого народу. Це виховання, яке культивує свідомість громадянства, відповідальність за майбутнє держави та готовність захищати національні цінності.

Важливість національного виховання полягає в його здатності забезпечити єдність і самобутність нації. Воно допомагає виховувати громадян, які є свідомими частинами своєї держави та культури, і сприяє зміцненню соціальної злагоди, національної єдності та культурного відродження.

Національне виховання зберігає духовні надбання поколінь і передає їх далі, а також формує в особистості систему моральних та культурних цінностей, яка буде підтримувати її протягом усього життя.

Відтак, національне виховання виконує не лише освітню, а й соціалізуючу функцію, адже воно з раннього віку залучає дитину до культурного та суспільного життя свого народу, що згодом сприяє її інтеграції в суспільство, розвиткові відповідальних громадянських якостей і здатності шанобливо ставитися до культур інших народів.

Софія Русова була новатором у питаннях національного виховання, і її педагогічні ідеї значно випереджали освітню думку того часу. На тлі імперських політик, спрямованих на асиміляцію та уніфікацію народів, Русова висувала принципи виховання, що підтримували та розвивали українську мову, культуру й національну свідомість. Її концепція національного виховання полягала не лише в збереженні ідентичності, але й у цілеспрямованому розвитку патріотизму та громадянських чеснот через освіту.

На відміну від загальної освітньої системи, яка орієнтувалася на стандарти імперського підходу та не враховувала специфіку національної культури, Русова акцентувала увагу на важливості навчання дітей рідною мовою, що надавало їм можливість глибше осягати духовні цінності свого народу. Її погляди були сміливими для того часу, адже вона закликала до формування національної свідомості та самоповаги в кожній дитині, незалежно від її соціального походження.

Освітня думка того часу, особливо в Україні, не мала чітко визначених національних орієнтирів. Русова ж створювала власну концепцію, яка включала елементи культурного виховання, любові до рідної землі та розвиток громадянських якостей. Її ідеї про національну школу та використання народної творчості в освітньому процесі були новаторськими і стали основою для подальшого розвитку української педагогіки, навіть попри значний опір та виклики, з якими стикалася педагогіка національного спрямування в ті часи.

Концепція національного виховання Софії Русової демонструє її глибоке розуміння того, що національна ідентичність, культурна спадщина та моральні цінності є необхідними складовими для формування цілісної особистості. Русова вважала, що виховання дітей має базуватися на усвідомленні власної належності до рідного народу, розумінні його історії, культури та мови. Такий підхід, на її думку, створює основу для гармонійного розвитку дитини, забезпечує формування патріотизму, почуття національної гордості та любові до свого коріння[26].

Русова наголошувала на важливості того, щоб діти змалечку відчували себе частиною історії та культури свого народу, а процес виховання спирався на емоційну прив'язаність і духовний зв'язок із культурною спадщиною. Для неї виховання було не лише формуванням знань про свою країну, але й розвитком моральних якостей, таких як чесність, доброта, відповідальність і працьовитість. Саме ці цінності, за її словами, стають міцною основою для виховання свідомого громадянина, здатного активно долучитися до життя свого народу та країни.

Одним із ключових аспектів концепції Русової було впровадження національного виховання в повсякденне життя. Вона переконувала, що діти повинні мати змогу не просто вивчати національні традиції та культурні здобутки, а й жити ними, відчувати їхню живу силу. Вона пропонувала залучати дітей до участі в народних іграх, обрядах, співі, танцях та інших формах народної творчості, адже, на її думку, саме через практичний досвід діти краще засвоюють і цінують культурні надбання. Цей підхід допомагав не лише зберігати національні традиції, але й передавати їх новим поколінням у живій, доступній формі, що сприяло формуванню у дітей почуття любові до рідної землі, гордості за її багатство та розмаїття.

Основоположні принципи концепції національного виховання Софії Русової базувалися на інтеграції національної свідомості, моральних якостей та зв'язку з навколишнім світом. Вона вважала, що кожна дитина має не лише знати свої культурні корені, але й вміти співвідносити їх із загальнолюдськими цінностями, що забезпечує гармонійний розвиток особистості в контексті своєї нації та світу[28].

Отже, зараз більш детально зупинимось на основних принципах концепції національного виховання, розробленої Софією Русовою. Її педагогічна спадщина охоплює ключові аспекти, що формують не тільки національну свідомість дитини, а й закладають фундамент для її морального та культурного розвитку. Кожен з принципів Русової - це окремий підхід, який сприяє гармонійному становленню особистості в умовах національної ідентичності та глибокого усвідомлення власної культурної спадщини. Розглянемо їх детальніше, звертаючи увагу на практичні та ціннісні аспекти кожного з них.

Національна самосвідомість. Одним із центральних завдань національного виховання Софія Русова вважала розвиток у дітей почуття національної гордості та усвідомлення своєї приналежності до українського народу. Вона вважала важливим, щоб діти не лише знали історію та традиції свого народу, але й розуміли, що їхнє минуле є частиною великої та неперервної культурної спадщини, яка є основою для їхнього майбутнього. Виховання національної самосвідомості було необхідне для того, щоб діти відчували відповідальність за долю своєї країни та її культурні цінності.

Практичний аспект виховання національної самосвідомості, на думку Софії Русової, полягає в інтеграції історії, культури та традицій українського народу у повсякденне життя дитини через активну участь у різноманітних культурних практиках. Це включає проведення уроків, де дітям розповідають про героїчні сторінки історії, важливі культурні події та видатних особистостей, що вплинули на формування національної ідентичності. Однак Русова підкреслювала, що національна свідомість не повинна обмежуватися лише теоретичними знаннями.

Одним із ефективних методів національного виховання Русова вважала залучення дітей до народних ігор та обрядів, які дозволяють не тільки

ознайомитись з елементами традиційної культури, а й емоційно пережити їх. Такі активності розвивають у дітей відчуття причетності до національної спадщини, що, на думку Русової, сприяє зміцненню національної самосвідомості. Крім того, проведення тематичних свят, присвячених історичним подіям та національним святам, сприяє формуванню глибокої поваги до народних традицій. Участь у таких заходах допомагає дітям усвідомити цінність культурного надбання свого народу, відчуття своєї приналежності до національної спільноти та розвиває в них відповідальність за її збереження.

Окрему увагу Софія Русова приділяла театралізованим формам навчання, зокрема рольовим іграм та виставам, які допомагають дітям глибше розуміти національну історію через переживання подій у формі гри. Вона підкреслювала, що такі заходи сприяють формуванню емоційного зв'язку з національними героями та подіями минулого, що сприяє закріпленню національної ідентичності.

Виховання патріотизму. Софія Русова наголошувала на важливості виховання в дітях почуття патріотизму та любові до Батьківщини. Вона вважала, що діти мають бути навчені не тільки любити свою країну, але й бути готовими служити своєму народові, брати участь у його розвитку і збереженні. Патріотизм для неї був не просто почуттям гордості, але й активною громадянською позицією, спрямованою на служіння суспільству і нації.

Практичний аспект виховання патріотизму в системі Русової включав активне залучення дітей до участі в заходах, спрямованих на збереження і розвиток національної культури, що сприяло б формуванню у них усвідомленого ставлення до культурної спадщини. Русова вважала, що знайомство з історією, географією та досягненнями власного народу сприяє розвитку в дітей почуття гордості за свою країну та мотивації брати участь у її процвітанні.

Крім того, вона пропонувала проводити уроки та виховні заходи, спрямовані на обговорення значення колективної праці для суспільства. За її методикою, участь дітей у громадських проєктах і волонтерській діяльності допомагає розвинути почуття спільної відповідальності за добробут свого народу. Це можуть бути заняття з озеленення території, догляду за пам'ятниками, проведення національних свят, що формує в дітей навички співпраці і взаємодопомоги.

Моральні цінності та етика. Важливим елементом концепції Русової було формування у дітей моральних якостей, таких як доброта, чесність, відповідальність і працелюбність. Вона вважала, що моральне виховання є невід'ємною частиною національного виховання і має базуватися на традиційних українських цінностях, які сприяють гармонійному розвитку особистості. У її концепції моральне виховання не є лише теоретичним, воно має відображати реальні практики життя, де діти не тільки отримують знання, але й навчаються їх застосовувати у повсякденному житті. Практичний аспект морального виховання, за Русовою, полягав у безпосередньому залученні дітей до реальних життєвих ситуацій, де вони можуть на практиці реалізовувати набуті моральні принципи. Наприклад, виховання доброти та співчуття можна здійснювати через участь дітей у добродійних заходах, допомогу одноліткам чи підтримку старших людей. Через спільну працю у колективі виховується працелюбність і відповідальність, що розвиває вміння працювати на загальне благо. Дітей можна було залучати до виконання повсякденних обов'язків як у дошкільному закладі, так і вдома, акцентуючи увагу на важливості чесності у виконанні завдань, дотриманні обіцянок і готовності приймати відповідальність за свої дії.

Єдність з природою та середовищем. Одна з ключових ідей концепції Русової - це виховання через природу. Вона вважала, що діти мають бути тісно пов'язані з природним середовищем, оскільки це допомагає їм розвивати в собі відчуття гармонії, взаємоповаги та відповідальності за збереження навколишнього світу. Виховання в природі допомагає не тільки фізичному розвитку, але й сприяє формуванню емоційної та моральної свідомості, де діти вчаться цінувати природу як невід'ємну частину свого життя.

Практичний аспект цієї ідеї полягав у тому, щоб залучати дітей до різноманітних природознавчих заходів, зокрема екскурсій, прогулянок, спостережень за рослинами та тваринами, а також праці на відкритому повітрі. Русова рекомендувала організувати заняття з природознавства на свіжому повітрі, де діти могли б на практиці вивчати рослинний і тваринний світ, розуміючи його важливість і взаємозв'язок з людським життям. У процесі таких занять діти навчалися відповідально ставитися до природи, дбати про чистоту довкілля, піклуватися про рослини й тварин, розвиваючи екологічну свідомість та розуміння своєї ролі у збереженні природного багатства.

Збереження національної культури. Софія Русова підкреслювала необхідність збереження та розвитку української культури в умовах навчання. Вона вважала, що збереження національних традицій має здійснюватися через вивчення рідної мови, народних звичаїв, пісень, танців і обрядів. У її концепції національне виховання неможливе без глибокого занурення в культурні надбання народу, оскільки культура є важливою складовою національної ідентичності та основою для формування майбутніх поколінь, які знатимуть і шануватимуть свою спадщину.

Практичний аспект цієї ідеї в її концепції полягав у впровадженні до навчальних програм елементів національної культури, зокрема уроків рідної мови, де дітям викладалися не тільки граматики та орфографія, а й культурний контекст, з яким пов'язана мова. Русова також заохочувала організацію культурних заходів у закладах освіти, таких як свята народних звичаїв і обрядів, де діти могли брати участь у традиційних українських піснях, танцях та іграх. Такі практичні форми виховання дозволяли дітям не лише ознайомлюватися з національними цінностями, але й активно долучатися до їх збереження та популяризації.

Ці принципи формують систему виховання, спрямовану на розвиток гармонійної, свідомої та патріотичної особистості, що здатна глибоко цінувати свою національну спадщину, шанувати моральні цінності та активно сприяти розвитку своєї країни[35].

Софія Русова вважала, що національне виховання потребує тісної взаємодії між сім'єю та дошкільним закладом, які повинні працювати як єдиний організм, об'єднуючи зусилля для виховання молоді в дусі любові до своєї землі, історії, культури та традицій. Вона зазначала: «Сім'я і дошкільний заклад мають спільними зусиллями плекати любов до рідної землі, виховувати повагу до національної історії, культури та традицій».

Русова вважала, що тільки завдяки співпраці цих двох важливих інституцій можна досягти стійкого формування національної свідомості та ідентичності, а також передати новому поколінню глибоке розуміння своєї приналежності до народу.

На думку Русової, сім'я відіграє головну роль у початковому закладанні моральних та культурних цінностей, які стають фундаментом для подальшого формування національної свідомості. Вона переконана, що родинне коло - це перше місце, де діти вчаться любити свій край і відчувати гордість за своє національне коріння: «Дитина вперше дізнається про своє національне коріння в родині, через слова батьків, їхні приклади та звичаї». Такі якості, як доброта, чесність, працьовитість, що Русова вважала основними для гармонійного розвитку особистості, формуються, насамперед, у родинному середовищі. Батьки, за її переконанням, мають не лише зберігати зв'язок із національною культурою, а й активно передавати її дітям, стаючи прикладом поваги та любові до рідного краю.

Русова підкреслювала, що передача культурних цінностей у родині відбувається не лише через навчання, але й через повсякденне життя та побут: «Традиції, пісні, обряди є тими нитками, які пов'язують молоде покоління з їхньою культурною спадщиною». Вона вірила, що справжнє засвоєння національних цінностей відбувається у таких звичних, але важливих формах родинного виховання, як спільне святкування, обрядові звичаї, виконання народних пісень. Це єднання дітей із культурною спадщиною їхнього народу забезпечує гармонійний розвиток та формує почуття національної ідентичності, яке стає невід'ємною частиною їхнього світогляду.

Отже, Софія Русова вбачала в тісній взаємодії сім'ї та дошкільного закладу важливий чинник успішного національного виховання, де кожна з цих

інституцій має своє важливе завдання: сім'я - в формуванні основ духовності та моральних цінностей, а школа - в глибокому вивченні та популяризації української культури, історії та традицій. Разом вони створюють основу для формування свідомих, патріотичних громадян, які мають глибоке розуміння своєї національної ідентичності.

Ідеї Софії Русової щодо національного виховання мають велике значення для сучасної освіти, адже їхнє впровадження в освітній процес сприяє розвитку національної свідомості та культурної ідентичності молоді. У контексті глобалізаційних процесів, коли культурні та соціальні впливи з різних країн стикаються між собою, концепція Русової набуває особливої актуальності. В умовах швидких змін у суспільстві, важливою є збереження національних традицій, історичної пам'яті та духовних цінностей.

Основним внеском Софії Русової в сучасну освіту є те, що вона підкреслювала необхідність формування у дітей почуття належності до своєї культури, нації та держави. Це дозволяє не лише зберегти національну самобутність, а й сприяти розвитку патріотизму серед молоді. Адже, виховуючи покоління, яке поважає свою історію, культуру та традиції, ми забезпечуємо йому можливість свідомо долучитися до розвитку власної країни[43].

Концепція Русової має і практичне значення в сучасному освітньому процесі. Вона акцентує увагу на інтеграції національних традицій в навчальний процес через використання народних ігор, пісень, танців, літературних творів та фольклору, що може сприяти розвитку не тільки національної свідомості, а й емоційної чутливості, соціальних навичок, а також здатності дітей інтегруватися в глобальне суспільство, зберігаючи свою ідентичність.

Враховуючи сучасні тенденції в освіті, що орієнтовані на розвиток креативності та інноваційності, ідеї Русової про поєднання національного виховання з інтернаціональними принципами можуть бути ефективно використані для створення балансу між глобалізацією та національною самобутністю. Такий підхід сприятиме не лише інтелектуальному розвитку дітей, а й формуванню моральних якостей, патріотизму, готовності служити своєму народові та культурі.

Концепція національного виховання Софії Русової є важливим етапом в історії української педагогіки, оскільки вона не лише визначила ключові принципи виховання національної свідомості, але й заклала основу для подальшого розвитку національної освіти в Україні. В її підході до виховання домінує ідея формування у дітей почуття належності до своєї нації, усвідомлення важливості історії та культури українського народу. Це було особливо актуально в періоди політичних та соціальних змін, коли питання національної ідентичності стояло надзвичайно гостро.

Враховуючи швидкі зміни у світі та нові вимоги до освіти в умовах глобалізації, педагогічні засади Русової зберігають свою актуальність і в сучасному освітньому процесі. Вони знаходять своє застосування у шкільних програмах, що включають вивчення національної історії, культури, традицій, а також в процесах виховання національно свідомих та відповідальних громадян. Залучення учнів до народних обрядів, традицій, культурних цінностей допомагає не лише зберегти національну ідентичність, а й активно розвивати почуття патріотизму та гордості за свою країну.

Отже, концепція національного виховання Софії Русової була інноваційною та значущою для педагогічної думки того часу, особливо в контексті національного відродження України на початку ХХ століття. Її погляди на виховання і освіту, засновані на глибокому розумінні потреб національної ідентичності та культурної спадщини, стали важливим внеском у розвиток української педагогіки. Підсумовуючи, можна зазначити, що основною метою виховання має бути не тільки передача знань, але й формування почуття приналежності до нації. Це включало вивчення української мови, культури, історії, традицій та народних звичаїв. На той час це було новим підходом, оскільки багато педагогів в Україні орієнтувалися на загальноімперську освіту, яка не враховувала специфічних потреб українського народу.

Русова наголошувала на тісній співпраці між сім'єю та школою в процесі національного виховання. Вона вважала, що для формування міцної національної свідомості потрібно, щоб батьки та вчителі працювали як єдина команда. Сім'я повинна була бути першим осередком, де діти знайомляться з національними традиціями та культурою, а школа - місцем, яке систематично підтримує ці уроки через навчання історії, мови та літератури. Цей принцип взаємодії між родиною та школою також був новим для того часу, оскільки в педагогічній теорії часто переважали інституційні підходи до виховання, які не враховували роль батьків.

Також вона запропонувала ідею цілісного підходу до виховання, де враховуються всі аспекти розвитку дитини - фізичний, моральний, інтелектуальний та емоційний. Вона підкреслювала, що освітній процес повинен бути спрямований не лише на розумовий розвиток, але й на емоційну та моральну сторону особистості. Цей підхід відрізнявся від традиційних систем, де основним акцентом була тільки інтелектуальна діяльність, і він став важливою частиною її концепції.

Софія Русова звертала особливу увагу на дошкільне виховання, вважаючи його основою для подальшого розвитку дитини. Вона підкреслювала важливість раннього віку для формування основ національної свідомості та культури. Вона бачила в дитячому садку не лише місце для здобуття базових знань, але й «лабораторію» для виховання громадян, які зможуть продовжувати традиції української культури.

Багато з цих аспектів дійсно можна вважати новими для свого часу. У той період українська педагогіка, як і в багатьох інших країнах, знаходилася під впливом імперських систем, які не завжди враховували національні особливості та потреби народу. Ідеї Русової, що акцентували на необхідності формування національної свідомості та ідентичності через освіту, були інноваційними і стали важливими для розвитку української педагогіки в умовах національного відродження.

Ці підходи мали значний вплив на подальший розвиток педагогічної теорії в Україні, зокрема в контексті національного виховання, і залишаються актуальними й до сьогодні.

Розділ 2. Педагогічні ідеї С. Русової в контексті дошкільної освіти

2.1. Основні принципи дошкільного виховання за С. Русовою

Основні принципи дошкільного виховання, розроблені Софією Русовою, формують міцну основу для національно орієнтованого педагогічного процесу. До них ми відносимо:

1. Цілісність підходу до виховання. Софія Русова підкреслювала важливість гармонійного розвитку дитини, що включає фізичний, моральний та інтелектуальний аспекти. Вона наголошувала на створенні умов, які сприяють саморозвитку дітей.
2. Вільний розвиток особистості. Русова підтримувала ідею надання дітям свободи вибору та стимулювання їхньої ініціативності. Вона вважала, що дошкільний заклад повинен забезпечувати простір для гри, навчання та творчої діяльності.
3. Національна система освіти. С. Русова була прихильницею ідеї створення національної системи освіти, яка б відповідала потребам українського народу та сприяла розвитку національної свідомості. Вона вважала, що дитячий садок має бути лабораторією для розвитку національної свідомості, мови та культури.
4. Значення рідної мови. Одним із основних принципів Русової було виховання дітей рідною мовою, що вона вважала необхідним для гармонійного розвитку дитини. Рідна мова є основою для розвитку пізнавальних здібностей і моральних цінностей дитини.

Ці принципи стали основою педагогічної концепції, яка прагне створити умови для розвитку всебічно розвинутої, патріотично налаштованої

особистості, зокрема через педагогічні стратегії, що акцентують увагу на природному середовищі, національній ідентичності та духовних цінностях.

Далі ми зупинимося на кожному з цих принципів і розглянемо їх детально, щоб глибше зрозуміти, як вони впливають на процес дошкільного виховання та розвитку дітей.

Софія Русова вважала, що важливим аспектом виховання є цілісність підходу, що передбачає гармонійний розвиток дитини у всіх сферах її існування: фізичній, моральній, інтелектуальній та емоційній. Вона акцентувала увагу на тому, що виховання повинно бути багатограним і спрямованим на розвиток не лише розумових здібностей, але й емоційної та фізичної сфери дитини, що є необхідною умовою для формування всебічно розвинутої особистості.

Русова підкреслювала, що «виховання дитини має бути організоване таким чином, щоб кожна її здатність розвивалася в гармонії з іншими, а не лише за рахунок розумових чи фізичних вправ, але й через моральні та емоційні аспекти». Цей принцип об'єднує всі сфери життя дитини, і завдяки цьому підходу забезпечується не лише набуття знань, а й формування важливих життєвих навичок, таких як співпереживання, відповідальність, самостійність і здатність до адаптації.

Також Русова стверджувала, що розвиток дітей не можна обмежувати лише певними завданнями чи дисциплінами: «Дитина не є лише об'єктом навчання, вона - це активний учасник процесу, що взаємодіє зі світом через свої почуття, думки і переживання». Цей підхід передбачає, що виховання має бути органічно вплетене в повсякденне життя дитини, де всі елементи виховного процесу взаємодіють і підтримують один одного, створюючи цілісну картину розвитку[46].

Принцип цілісності підходу також включає увагу до саморозвитку дітей, що є невід'ємною частиною педагогічного процесу. Вихователь має створити умови для самовираження дитини, даючи їй можливість для виявлення своїх інтересів і здібностей, а не лише виконання завдань, наданих дорослими. «Виховати дитину - значить сприяти її саморозвитку, не обмежуючи її виявлення природних потреб і потягів».

Русова також підкреслювала активну роль дітей у навчальному процесі, зазначаючи: «Дитина не є лише об'єктом навчання, вона - це активний учасник процесу, що взаємодіє зі світом через свої почуття, думки і переживання». Практичний аспект цього підходу полягає в тому, що виховний процес має бути органічно вплетеним у щоденне життя дитини, де кожний елемент виховання взаємодіє та підтримує інші. Наприклад, під час колективної гри діти можуть вивчати соціальні ролі, розвивати комунікаційні навички, одночасно вчитися розв'язувати конфлікти та піклуватися про інших.

Принцип цілісності також підкреслює важливість саморозвитку. Русова вважала, що вихователь повинен створити умови для виявлення дитиною своїх інтересів та здібностей, не нав'язуючи готових рішень. Вона наголошувала: «Виховати дитину - значить сприяти її саморозвитку, не обмежуючи її виявлення природних потреб і потягів». У практичному сенсі це може означати впровадження різноманітних завдань та активностей, що стимулюють інтерес до навчання та розширюють можливості для самовираження. Наприклад, в освітньому процесі важливо давати дітям вибір у виконанні завдань, а також можливість обговорювати свої успіхи та плани з наставником, що сприяє розвитку почуття відповідальності за власний розвиток і розширює здатність до самоконтролю.

Софія Русова активно підтримувала ідею надання дітям свободи вибору та стимулювання їхньої ініціативності, вважаючи це одним з основних аспектів дошкільного виховання. Вона вірно переконувалася, що розвиток особистості дитини повинен відбуватися не лише через навчання, а й через надання їй можливості самостійно робити вибір, виявляти власні бажання та ініціативу[14].

Для Русової важливою складовою педагогічного процесу був простір, який дозволяв дитині діяти вільно, експериментувати та вчитися через досвід. Вона вважала, що дошкільний заклад має бути не лише місцем для навчання, а й середовищем, яке сприяє самовираженню дитини, її творчим пошукам і розвитку незалежності. «Ніхто не повинен нав'язувати дитині те, що вона не хоче робити. Справжнє виховання - це створення умов для саморозвитку, коли дитина може вільно вибирати свої дії та шляхи пізнання світу».

Русова наголошувала на важливості гри як основного способу діяльності дітей. Вона вважала, що саме через гру діти можуть виявляти свої інтереси, творити нові світи, взаємодіяти з іншими дітьми і дорослими. «Гра - це найкращий шлях до самовираження дитини. Вона допомагає їй розвивати не лише інтелектуальні, а й емоційні та соціальні навички».

Важливим аспектом її педагогічної концепції було також стимулювання ініціативності дітей. Русова вважала, що в дошкільному віці дітям потрібно надавати можливість приймати рішення, брати на себе відповідальність за власні дії. Це сприяє розвитку в них почуття автономії та самооцінки. Вона зазначала, що у вихованні слід уникати авторитаризму та обмежень, які можуть придушити ініціативність дитини. «Дитина повинна відчувати свою силу і можливість змінювати навколишній світ. Якщо їй не дати цієї свободи, ми позбавимо її шансів стати повноцінною особистістю».

Русова також підкреслювала, що вільний розвиток особистості дитини неможливий без створення відповідного середовища для її розвитку. Вона вважала, що дошкільний заклад повинен бути місцем, де дитина може не лише вчитися і грати, а й експериментувати, творити, задавати питання і знаходити власні відповіді. «Дитячий садок має бути таким, щоб дитина, зайшовши в нього, відразу відчувала: це її простір для розвитку, для самовираження, для реалізації своїх ідей».

У практичному контексті це означає, що педагоги та батьки мають створити умови, де дитина відчуває себе вільною у виборі своїх дій, де їй дозволяється експериментувати, пробувати нове і робити помилки без страху покарання. Наприклад, в дошкільному навчальному закладі дітям можна запропонувати різноманітні варіанти активностей (малювання, складання пазлів, рольові ігри), дозволяючи їм вибирати, чим займатися, а також давати їм можливість обговорювати свої ідеї і думки з вихователем чи іншими дітьми.

Створення відповідного середовища для розвитку ініціативності передбачає також забезпечення дітям простору для творчості і самовираження. Як зазначала Русова, дитячий садок має бути місцем, де дитина може не лише вчитися і грати, а й активно експериментувати, задавати питання і знаходити на них власні відповіді. У цьому контексті практичний аспект включає наявність у закладі простору для вільної діяльності - творчих майстерень, ігор з елементами конструктивної діяльності, можливість організувати власні проекти або навіть маленькі виставки чи презентації.

Софія Русова була яскравим прихильником ідеї створення національної системи освіти, яка б відповідала специфічним потребам українського народу та сприяла розвитку національної свідомості. Вона вважала, що освіта не повинна бути лише засобом передачі знань, але й важливим елементом формування ідентичності, самосвідомості та патріотичних почуттів у дітей[29].

Зокрема, Русова вбачала величезну роль дошкільного виховання у розвитку національної свідомості, мови і культури, як зазначалося раніше.

Вона підкреслювала, що дитячий садок має бути не просто місцем для здобуття базових знань, а справжньою «лабораторією» для формування майбутнього покоління, яке вільно володіє рідною мовою, знайома з культурними традиціями і має глибоке розуміння своєї національної приналежності. У цьому контексті вона акцентувала важливість національної освіти, яка включає в себе не лише загальноосвітні знання, а й виховання через культуру, історію, мистецтво та літературу. «Освіта повинна бути коренена в нашій національній душі, щоб виховувати не просто учнів, а справжніх громадян своєї країни».

Одним із важливих аспектів педагогічної концепції Русової була ідея, що освіта повинна враховувати специфіку кожної нації, її традиції, мову та

історію. Вона наполягала на тому, що навчання і виховання дітей повинні починатися з ознайомлення їх з рідною мовою та культурою, адже саме це є основою для формування глибокої національної свідомості. «Виховання дитини в перші роки її життя має бути спрямоване на те, щоб вона відчувала свою приналежність до рідного народу, його мови, культури та історії».

Русова підкреслювала важливість української мови в освітньому процесі, вважаючи її ключовим елементом національної ідентичності. Вона вважала, що мова - це не лише інструмент спілкування, але й засіб передачі культурних цінностей і традицій. Для Русової це була одна з основних засад національної системи освіти, оскільки мова є важливим інструментом для розвитку національної самосвідомості і підтримки національних традицій. «Мова є основою для розвитку самосвідомості. Дитина, яка не знає своєї мови, не може глибоко пізнати свою культуру, свою націю».

Вона також вважала, що дошкільні установи мають стати осередками національного виховання, де не лише навчають, але й вчать любити свою землю, її традиції та культуру. Це включало знайомство дітей з українським фольклором, народними обрядами, святами, а також історичними постатями і подіями, які стали основою національної гідності.

Одним із основних принципів педагогічної концепції Софії Русової було виховання дітей рідною мовою. Вона вважала, що рідна мова є фундаментом для гармонійного розвитку дитини, і її роль у процесі виховання важко переоцінити. Русова підкреслювала, що мова не тільки є засобом спілкування, але й основним інструментом для розвитку пізнавальних здібностей і моральних цінностей дитини[18].

На думку Русової, рідна мова - це не просто набір слів і граматичних конструкцій, але й носій національної культури, традицій та ідентичності. Вона вважала, що дитина, яка не володіє рідною мовою, не може повною мірою розуміти себе, свою історію та культуру. «Мова є тим шляхом, через який дитина пізнає навколишній світ і себе. Без рідної мови неможливо повноцінно розвивати інтелектуальні та моральні здібності дитини».

Русова наголошувала на тому, що мова формує світогляд дитини, визначає її сприйняття навколишньої реальності, допомагає зрозуміти моральні цінності і будувати стосунки з іншими людьми. Вона вважала, що через мову передаються не тільки знання, але й емоції, почуття, етичні норми. «Рідна мова є основою для розвитку духовного світу дитини, адже через неї передаються найкращі людські якості, моральні орієнтири».

Згідно з концепцією Русової, навчання рідною мовою також сприяє розвитку пізнавальних здібностей дитини. Мова дозволяє дитині логічно мислити, розвивати увагу, пам'ять, уяву, а також формувати мовленнєві навички, необхідні для успішного навчання в майбутньому. Через мовленнєву діяльність дитина вчиться аналізувати, порівнювати, робити висновки, що є основою для розвитку її інтелектуальних здібностей. «Мова дає можливість дитині формувати правильні уявлення про світ, організовувати свої думки, а також розуміти й оцінювати поведінку людей навколо. Саме тому рідна мова має бути основним засобом навчання і виховання».

Русова вважала, що дошкільний заклад має створювати умови для розвитку рідної мови через різноманітні ігри, заняття, бесіди, читання українських книжок, прослуховування фольклору та пісень. Це дозволяло дітям поглиблено пізнавати мову, а також виховувати любов до рідної культури та національної ідентичності.

Отже, основні принципи дошкільного виховання за Софією Русовою ґрунтуються на гармонійному, всебічному розвитку дитини, що охоплює фізичні, інтелектуальні, моральні та емоційні аспекти. Русова наголошувала на цілісності підходу, де кожна здатність дитини розвивається в гармонії з іншими, а процес виховання включає не лише навчання, але й виховання почуттів та особистісних якостей. Важливою була ідея національної освіти, яка має формувати патріотичні почуття та національну самосвідомість, виховуючи свідомих громадян своєї країни. Також вона підкреслювала роль стимулювання самостійності та ініціативності, зазначаючи, що дитина повинна мати свободу для власного розвитку і прояву інтересів. Ці принципи продовжують залишатися актуальними, адже закладають міцний фундамент для виховання гармонійно розвиненої, національно свідомої особистості.

2.2. Національне та культурне виховання у дошкільній освіті

Національне та культурне виховання в сучасній дошкільній освіті України є важливим напрямом, що спрямований на формування в дітей національної свідомості, патріотичних почуттів, любові до рідної культури, мови та традицій. Українська система дошкільного виховання спирається на ідеї, багато з яких заклала ще Софія Русова, підкреслюючи значення культурної спадщини та національної ідентичності у формуванні майбутнього громадянина. Сьогодні в освітніх програмах для дошкільнят активно використовуються елементи народних традицій, що включають вивчення народних казок, пісень, свят та обрядів.

Освітні програми в дитячих садках України орієнтовані на те, щоб діти змалку знайомилися з рідною мовою, культурними символами та історією, розвивали шанобливе ставлення до державних символів, народної творчості та спадщини. Згідно з державними стандартами дошкільної освіти, виховний процес спрямований не лише на отримання дітьми базових знань, а й на культурне збагачення, патріотичне виховання, а також формування національної самосвідомості через інтеграцію українських традицій у щоденну діяльність дітей.

Крім того, сучасна дошкільна освіта активно використовує методи, що сприяють розвитку моральних якостей і соціальної відповідальності, залучає до цього батьків та місцеві громади, що дає змогу дітям не тільки знайомитися з національною культурою, але й практично її застосовувати у повсякденному житті. Виховний процес спрямований на інтеграцію цінностей української культури з повагою до культурного різноманіття, що особливо важливо в умовах сучасної глобалізації[26].

Русова, одна з провідних постатей української педагогіки, вважала, що виховання національної свідомості та культурних цінностей є основою для створення гармонійної особистості, здатної до активної участі в житті суспільства.

Національне виховання, за Русовою, полягає в тому, щоб дитина змалку відчувала зв'язок з рідним народом, його історією, культурою, традиціями, що виховують у ній не лише повагу до рідної землі, а й гордість за свою національну приналежність. Національна свідомість включає в себе знання рідної мови, традицій, обрядів, що є важливими елементами для побудови позитивного ставлення до свого народу та країни. Це є основою для формування внутрішнього стержня, на якому будується подальший розвиток моральних і соціальних якостей особистості[8].

Культурне виховання, з іншого боку, охоплює цілу низку аспектів, пов'язаних із засвоєнням дітьми основних культурних цінностей, традицій та норм поведінки, характерних для певної національної спільноти. У своїх працях Софія Русова підкреслювала важливість збереження та передавання народних традицій через пісні, танці, обряди, що є не лише елементами культурного спадку, а й основою для формування соціальних зв'язків між поколіннями. Уроки культури повинні допомогти дітям усвідомити значення таких аспектів, як взаємоповага, доброта, чесність, працюючи над розвитком моральних якостей, що сприяють гармонії між особистістю та суспільством.

Значення національного та культурного виховання в дошкільній освіті в тому, що ці напрямки допомагають формувати у дитини розуміння себе як частини великої національної спільноти. Вони також сприяють розвитку почуття належності до рідної культури, що є основою для самовираження і самоактуалізації в майбутньому. Для дошкільного віку, коли відбувається інтенсивне формування особистісних якостей, роль

національного виховання є надзвичайно важливою. Адже саме в цей період дитина починає усвідомлювати, що вона є частиною своєї родини, громади, а через них і частиною великого народу, що має свою історію, мову, традиції.

Крім того, культурна ідентичність є важливим аспектом у глобалізованому світі, де дитина може зазнавати впливу різних культурних течій і змін. Для формування гармонійної особистості необхідно не тільки інтегрувати сучасні культурні впливи, а й зберігати зв'язок із традиціями рідної культури. Русова акцентувала на тому, що кожне покоління повинно виховувати наступне у душі поваги до рідних традицій, щоб не втратити своєї ідентичності на фоні глобальних змін[36].

Основні принципи національного та культурного виховання в дошкільному віці є основою для формування особистості дитини, яка відчуває себе частиною своєї нації, шанує її культуру та історію, а також має моральні орієнтири, що базуються на національних традиціях.

Русова підкреслювала, що національна свідомість є основою для формування патріотизму та гордості за свою Батьківщину. Вона вважала, що знайомство дітей з історією, мовою, культурними традиціями рідного народу повинно починатися з найменших років, коли дитина найкраще сприймає навколишній світ через власні спостереження та досвід. Одним із методів виховання національної свідомості Русова вважала використання народних пісень, казок, легенд, у яких передаються важливі моменти історії та культури нації.

У своїх роботах Софія Русова зазначала: «У дитинстві необхідно закласти почуття національної гідності через пісні, легенди, звичаї, що найбільше сприяють розвитку відчуття приналежності до рідного народу». Це свідчить про важливість національного контексту в навчальному процесі.

Знайомство з історією рідної землі через казки, народні оповіді та символи дає дитині перше усвідомлення своєї національної приналежності, розвиває почуття гордості за свою країну.

Збереження та розвитку культурної спадщини - це важливий аспект виховання, який Русова вважала необхідним для формування почуття зв'язку між поколіннями, а також для розвитку культурної ідентичності. Виховання в дітей поваги до народних традицій, пісень, танців та обрядів дозволяє глибше пізнати рідну культуру, її цінності та символи.

Русова зазначала, що «народні обряди та пісні - це дзеркало національної душі, через них дитина пізнає історію свого народу». Такі заняття допомагають формувати у дитини не лише знання про культуру, але й емоційну прив'язаність до цих традицій, що передаються через покоління.

Під час святкування народних обрядів чи виконання українських народних пісень і танців діти знайомляться з елементами своєї культурної спадщини, що допомагає їм почуватися частиною великої нації, що має свою унікальну культуру.

Моральні цінності, такі як чесність, доброта, відповідальність, відповідно до концепції Софії Русової, мають важливу роль у формуванні свідомої та морально орієнтованої особистості. Вона вважала, що моральне виховання дітей має відбуватися через призму національних традицій, через повагу до родини, громади, рідної землі та її культурних цінностей. Це дозволяє дитині сформувати основи правильних моральних орієнтирів у житті, спираючись на те, що є важливим для її нації.

Софія Русова вказувала, що «патріотизм не лише полягає в любові до Батьківщини, а й у повазі до її моральних норм і звичаїв». Виховання таких якостей через моральні норми народної культури допомагає дітям відчувати відповідальність не лише за себе, а й за свою родину та націю.

Діти, які виховуються в душі національних цінностей, більш схильні до того, щоб розвивати в собі чесність, доброту, відповідальність, оскільки ці моральні риси є невід'ємною частиною національних традицій, закріплених у фольклорі, піснях, звичаях.

Одним із основних методів, запропонованих Софією Русовою, є використання народних ігор, пісень та танців як засобу формування національної свідомості. Народні ігри, пісні та танці є невід'ємною частиною культурної спадщини, через яку діти можуть пізнати своє коріння, зв'язок з народними традиціями та національними символами.

Софія Русова вважала, що «народні ігри й пісні є безцінними для розвитку національного почуття у дітей. Вони не тільки сприяють фізичному розвитку, але й допомагають усвідомити глибокі зв'язки з історією та культурою». Народні танці та пісні сприяють розвитку колективізму, гармонії з оточенням, а також збагачують емоційний досвід дитини.

Використання таких елементів як українські народні танці (гопак, коломийка) і пісні (наприклад, «Їхала дивізія» або «Ой у лузі червона калина») допомагає дітям почуватися частиною великої культури, яка зберігає свою унікальність.

Софія Русова вважала, що знайомство дітей з народними святами та обрядами є важливим елементом виховання національної свідомості.

Вона активно використовувала різноманітні свята - Різдво, Великдень, Івана Купала - для формування у дітей розуміння національних традицій і символів. Залучення дітей до участі в обрядах і святкуваннях дозволяє не тільки зберігати ці традиції, але й сприяє глибшому пізнанню народних обрядів, що мають велике значення для формування культурної ідентичності.

Русова підкреслювала: «Свята і обряди є тим засобом, який безпосередньо зв'язує дітей з нацією, дає їм відчуття причетності до рідного народу і його історії». Наприклад, святкування Різдва та Великодня з виконанням традиційних обрядів, розписом писанок, спільним співом колядок та щедрівок дозволяє дітям пізнати символіку цих свят і прищеплює любов до народних звичаїв[17].

Софія Русова вважала, що література і фольклор є потужними засобами виховання національної свідомості. Читання українських народних казок, легенд, оповідань, а також знайомство з класичними творами українських письменників, допомагає дітям пізнавати не лише культурну спадщину, але й моральні норми, що закріплені в народних традиціях.

У своїх працях Русова зазначала, що «ознайомлення дітей з українськими казками, піснями, легендами сприяє формуванню глибокого емоційного зв'язку з рідною культурою». Твори Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, а також народні казки та легенди сприяють розвитку моральних та емоційних якостей дитини, формують у неї уявлення про справедливість, честь, відданість своїй Батьківщині.

Експерсії та культурні заходи є важливим елементом національного та культурного виховання. Вони дають можливість дітям безпосередньо ознайомитися з історичними пам'ятками, музеями, театрами, архітектурними пам'ятками, що відображають історію і культуру їхнього народу.

Софія Русова вважала, що через подібні заходи діти можуть відчути себе частиною культурної традиції, пізнати багатство своєї нації і глибше зрозуміти її історію.

Русова акцентувала на важливості екскурсій як «засобу живого знайомства з історією та культурною спадщиною країни, що допомагає дитині відчути зв'язок з рідним народом». Вона пропонувала організувати екскурсії до музеїв, де діти могли б ознайомитися з національними реліквіями, або до історичних пам'яток, що мають велике значення для формування національної свідомості.

Національне та культурне виховання дитини є складним та багатограним процесом, у якому важливу роль відіграють як педагогічні працівники, так і сім'я. Співпраця між цими двома важливими інститутами є основою для формування у дітей глибокої національної свідомості, розуміння та поваги до своєї культурної спадщини, а також для забезпечення їх гармонійного розвитку як громадян своєї країни.

Софія Русова підкреслювала важливість взаємодії між родиною та школою для ефективного виховання дітей. Вона зазначала, що «для формування справжнього національного почуття у дітей необхідна єдність виховних зусиль з боку сім'ї та навчальних закладів». Виховання національної свідомості повинно починатися з родини, адже саме сім'я є першим середовищем, де дитина ознайомлюється з основними моральними та культурними цінностями свого народу. Однак важливо, щоб педагогічний процес у школі підкріплював і підтримував ці сімейні

виховні зусилля, створюючи цілісну виховну картину.

Спільне святкування національних свят в родині та школі, такі як День Незалежності України або Різдво, дає дитині змогу пережити ці моменти як частину свого особистого досвіду та традиції. Важливими є також родинні традиції, які зберігаються і передаються від покоління до покоління. У школі ці традиції можуть бути підтримані через організацію тематичних уроків, де діти можуть розповідати про свої родинні звичаї, вивчати історію святкувань, та практикувати народні пісні, танці й ігри.

Софія Русова наголошувала, що виховання в душі патріотизму є однією з найважливіших складових національного виховання. Вона вважала, що лише глибоке розуміння своїх коренів, культури та мови може забезпечити стійку національну свідомість у майбутніх поколіннях. Любов до Батьківщини, пошана до рідної мови та традицій - це не лише емоційні прояви, а й інтелектуальні засоби, які сприяють розвитку гармонійно розвинутої особистості[27].

"Любов до Батьківщини, її культури і мови повинна виховуватись в дитині з перших років життя. Саме через родину і школу дитина повинна пізнавати красу своєї мови, її багатство та значення для національної гідності".

У сучасних умовах глобалізації, коли іноземні мови та культури активно впливають на повсякденне життя, важливо виховувати дітей через глибоке розуміння важливості рідної мови для збереження національної ідентичності. Практичними методами для цього є:

1. Ознайомлення з літературними творами українських авторів, такими як Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко, що сприяє формуванню любові до рідної мови.
2. Використання в побуті української мови, що формує у дитини відчуття її природного значення і важливості.
3. Навчання дітей традиційним українським обрядам, пісням, народним казкам, що також підтримує їхній інтерес до рідної культури.

Педагоги, як носії знань і культурних цінностей, мають особливу відповідальність за формування у дітей національної свідомості. Вони повинні не лише навчати, а й виховувати, бути прикладом для своїх учнів у дотриманні національних традицій і повазі до культурної спадщини. Педагоги можуть здійснювати свою діяльність у напрямку національного виховання через:

1. Проведення уроків і заходів, присвячених українським святам та історії держави.
2. Ознайомлення дітей з історичними подіями, які стали важливими для формування української нації, такими як боротьба за незалежність, культурні досягнення та національні символи.
3. Розвиток творчих здібностей дітей через участь у національних конкурсах, фестивалях, що популяризують українську культуру.

У процесі національного та культурного виховання важливу роль відіграють і педагоги, і сім'я, а їхня співпраця є основою для ефективного формування національної свідомості у дітей. Родина є першим і основним середовищем для закладання фундаменту національних цінностей, а школа доповнює цей процес, забезпечуючи поглиблене знайомство з культурною спадщиною, історією та мовою рідного народу. Виховання дітей в душі любові до Батьківщини та поваги до її традицій є запорукою збереження національної ідентичності та формування гармонійних громадян, здатних служити своєму народу та країні.

Софія Русова зробила вагомий внесок у розвиток національного та культурного виховання, заклавши основи, які стали частиною сучасної дошкільної освіти в Україні. Вона першою систематизувала ідеї національного виховання, розглядаючи освіту як спосіб виховання любові до рідної землі, мови та культури. Русова підкреслювала важливість створення такої системи освіти, яка б відповідала потребам українського народу та сприяла формуванню національної свідомості. Вона вважала, що дошкільна освіта має бути спрямована не лише на навчання основних навичок, а й на глибоке вкорінення національних цінностей.

Русова наполягала на інтеграції народних традицій, фольклору та рідної мови у навчальний процес, що зараз є важливою складовою українських дошкільних програм. Вона виступала за розвиток культурного виховання з раннього віку через ознайомлення дітей із народними казками, піснями, звичаями та обрядами, що допомагає дітям усвідомити свою національну приналежність. Її ідеї щодо залучення батьків у процес виховання, щоб сім'я і дитячий садок працювали в єдності, також є актуальними для сучасної системи дошкільної освіти, де співпраця між вихователями та батьками вважається надзвичайно важливою.

Ідеї Русової, спрямовані на формування національної свідомості, патріотизму та культурного збагачення, глибоко вплинули на українську педагогіку. Її праці продовжують бути джерелом натхнення для вихователів і педагогів, які інтегрують українські традиції, звичаї та культурну спадщину в процес виховання. Внесок Русової полягає в тому, що вона заклала теоретичні основи національно орієнтованої освіти, яка сьогодні сприяє формуванню свідомих, відповідальних і культурно обізнаних громадян України.

2.3. Реалізація ідей С. Русової в сучасній дошкільній освіті

Ідеї Софії Русової щодо національного та культурного виховання в сучасній дошкільній освіті мають надзвичайно важливе значення для формування гармонійної особистості, яка виростає в атмосфері глибокої любові до рідної культури, традицій та національних цінностей. Русова підкреслювала важливість виховання дітей у контексті їхнього національного самоусвідомлення, ідеї її педагогічної системи зберігають свою актуальність і сьогодні, адже вони сприяють розвитку свідомості майбутніх громадян України, які не лише знають свою історію, а й зберігають та передають її наступним поколінням. У цьому контексті важливим є не тільки знайомство дітей з елементами національної культури, але й інтеграція цих знань у повсякденне життя через різноманітні форми діяльності, що сприяють поглибленому засвоєнню культурних традицій.

Софія Федорівна Русова визначила низку принципів, що лягли в основу сучасної дошкільної освіти, і ці ідеї не тільки зберігають свою актуальність, а й продовжують впливати на розбудову системи дошкільного виховання в Україні. Її підхід ґрунтується на гуманістичних засадах, що ставлять дитину в центр освітнього процесу, розвиваючи її індивідуальність, творчі здібності та національну ідентичність.

1. Наукова основа організації дитячих садків. С. Русова підкреслювала важливість використання сучасних наукових досягнень у галузі психології та педагогіки для забезпечення ефективного розвитку дітей. Її концепція виховання ґрунтується на глибокому розумінні психологічних і педагогічних особливостей розвитку дітей на різних етапах їхнього життя.
2. Роль родини у вихованні дитини. Виховання дитини в перші роки життя повинно починатися з родини, що є основою для подальшого розвитку. Це важливо враховувати при організації дошкільного виховання, адже саме родина має найбільший вплив на формування характеру і початкову соціалізацію дитини.
3. Виховання рідною мовою та національний дух. С. Русова акцентувала, що мова є невід'ємною частиною національної самосвідомості, і виховання дитини має здійснюватися рідною мовою. Виховання повинно бути пронизане національними традиціями, що сприяє формуванню поваги до власної культури та історії.
4. Природознавство та мистецтво як основа змісту освіти. Дошкільна освіта, на думку С. Русової, має орієнтуватися на природознавчі знання та різноманітні види мистецтва. Це дозволяє не лише розвивати інтелектуальні здібності дітей, а й виховувати естетичні смаки, почуття прекрасного, що є важливою частиною гармонійного розвитку.
5. Методи організації освітнього процесу. С. Русова пропонувала орієнтувати методи навчання на активну діяльність дитини, зокрема на гру,

драматизацію, театр і творчість. **Це дозволяє дітям не лише засвоювати нові знання, а й** активно взаємодіяти з навколишнім світом, що є важливим для їхнього психологічного і соціального розвитку.

6. Індивідуалізація процесу виховання. Усі діти різні, і тому важливо враховувати індивідуальні потреби та здібності кожної дитини.

Індивідуальний підхід дозволяє вихователю краще зрозуміти дитину і створити умови для її успішного розвитку.

7. Поєднання традицій і новітніх наукових досягнень. Для успішного виховання необхідно поєднувати мудрість народної педагогіки з сучасними науковими досягненнями. Це дозволяє не лише зберегти цінні традиції, але й забезпечити сучасний рівень освіти, що відповідає потребам часу.

8. Роль вихователів у процесі освіти. Високий рівень загальної культури та психолого-педагогічної підготовки вихователів є ключовим фактором для успішної реалізації педагогічних принципів. Вихователі мають бути не лише фахівцями, а й людьми, які вміють любити і розуміти дітей, сприяти їхньому розвитку та формуванню позитивних моральних якостей[33].

Ці принципи утворюють систему, в якій взаємопов'язані кожен аспект виховання і розвитку дитини. Від конкретних умов і підготовки вихователів залежить, наскільки успішно вдасться реалізувати ці принципи. Однак головною метою залишатиметься забезпечення творчого розвитку кожної дитини, її повага до себе, до оточуючих і до рідної культури.

У сучасних дошкільних закладах України активно реалізуються ідеї Софії Русової, зокрема через впровадження принципів національного виховання, поваги до культурної спадщини та розвитку моральних цінностей. Виховання національної свідомості здійснюється через різноманітні форми роботи з дітьми, де важливу роль відіграє використання народної творчості, традиційних пісень, танців та обрядових ігор. Завдяки таким методам діти мають можливість не лише познайомитися з українськими народними традиціями, а й активно брати участь у їх збереженні та відтворенні. Наприклад, багато закладів організують святкові заходи, під час яких діти виконують народні пісні та танці, відтворюють традиційні обряди, що допомагає їм зануритися в атмосферу рідної культури та глибше пізнати її значення. Програми, що підтримують реалізацію ідей Русової, інтегрують культурні елементи у повсякденну практику дітей. Одним з ефективних способів є проведення свят, театралізованих вистав, майстер-класів з народної творчості, а також ознайомлення дітей з українською літературною спадщиною. Ці заходи не лише сприяють розвитку національної свідомості дітей, а й дозволяють їм відчувати себе частиною великої культурної спільноти, що зберігає свої звичаї та традиції через покоління. Важливим аспектом є також залучення батьків до процесу виховання, оскільки тісна співпраця сім'ї та дитячого садка є важливою складовою педагогічної концепції Софії Русової. Батьки, які беруть активну участь у організації культурних заходів та свят, допомагають зміцнити зв'язок між поколіннями та посилюють вплив на дітей через власний досвід і знання.

В Україні є дошкільні заклади, що носять ім'я Софії Русової, і їх діяльність активно відображає педагогічні ідеї, закладені цією видатною діячкою. Педагогічна спадщина Русової є важливою частиною сучасної дошкільної освіти, оскільки вона сприяє формуванню національної свідомості, патріотичних почуттів та культурної ідентичності у дітей. Заклади, які носять її ім'я, особливо виділяються своєю орієнтацією на збереження та розвиток українських традицій, національних цінностей та культурної спадщини, що є важливими аспектами національного виховання[14].

Дитячий садок No 36 у Львові є яскравим прикладом реалізації педагогічних ідей Софії Русової в сучасних умовах. Цей заклад активно впроваджує принципи національного виховання через організацію свят і культурних заходів, що приурочені до традиційних українських свят, таких як Різдво, Великдень, Купала та інші. Вихователі садка створюють атмосферу, яка дає можливість дітям не лише дізнаватися про українські народні традиції, а й безпосередньо брати участь у святкуваннях, відтворюючи елементи народних обрядів.

Особливою рисою діяльності цього садка є залучення дітей до виготовлення народних виробів, таких як ляльки-мотанки, вироби з глини, тканини та бісеру. Цей процес не лише знайомить малечу з традиційним мистецтвом, але й дозволяє зберігати та передавати ці традиції через практичну діяльність, що є невід'ємною частиною методики Русової. Діти вчать ся цінувати і підтримувати українську народну творчість, що є важливим елементом національного виховання в дошкільному віці.

Дошкільний навчальний заклад No 9 у Києві, також носячи ім'я Софії Русової, активно підтримує концепцію "культурної спадщини", що є основним напрямком її педагогічної діяльності. У цьому садку вихователі використовують інтерактивні методи навчання, щоб дати дітям можливість глибше зануритися в українську історію, традиції та культуру. Такі заняття, як пісні, танці, обрядові ігри та виготовлення етнічних прикрас, дозволяють малечі не лише отримати знання про свою культуру, але й відчувати себе частиною національної спільноти.

Особливе значення мають святкування традиційних українських свят, таких як Трійця, Івана Купала, День Незалежності України. Під час цих свят діти вчать традиційні українські пісні, танці, виготовляють народні прикраси, що допомагає їм не лише зберігати знання про свої культурні корені, а й брати участь у відтворенні народних традицій. Такі інтерактивні методи виховання, за принципами Софії Русової, дають можливість виховувати дітей у дусі любові до рідної культури, її збереження та розвитку, а також сприяють формуванню почуття національної гордості.

У дошкільних закладах України значну увагу приділяють інтеграції народних традицій, культури та національних цінностей у навчальний процес. Особливо важливою є реалізація програм, які акцентують на національному вихованні дітей, сприяючи формуванню патріотичних почуттів і любові до рідної культури. Однією з таких програм є "Українське дошкілля", яка широко впроваджена в багатьох дошкільних установах країни. Вона сприяє вивченню українських народних пісень, казок, обрядів та традицій, а також розвитку у дітей навичок і цінностей, які допомагають зберігати національну ідентичність.

Програма "Українське дошкілля" активно включає в себе елементи народної творчості та культурних традицій, що робить навчальний процес не лише пізнавальним, а й емоційно значущим для дітей. Наприклад, заняття, на яких діти вивчають українські народні пісні та казки, дозволяють малечі познайомитись з багатством української фольклорної спадщини. Окрім цього, програма сприяє розвитку у дітей естетичного смаку, виховує повагу до традицій, та дозволяє через гру, танці та рукоділля активно залучати малюків до відтворення українських звичаїв.

У дитячому садку No 5 міста Чернівці організуються "казкові ранки", які є важливою частиною виховного процесу в рамках цієї програми. Під час таких заходів діти занурюються в атмосферу українських народних казок та обрядів, що дає їм можливість краще зрозуміти культурні традиції рідного краю. Вихователі активно залучають дітей до відтворення народних обрядів, використовуючи інтерактивні методи, такі як гра, танці, пісні та виготовлення народних виробів. Цей досвід не лише ознайомлює малечу з українською культурною спадщиною, а й дає їй можливість активно долучитися до відтворення цієї культури, таким чином сприяючи формуванню національної свідомості та почуття гордості за свою країну.

Софія Русова, одна з визначних постатей української педагогіки, наголошувала на важливості співпраці між сім'єю та навчальним закладом у процесі виховання дітей, особливо в контексті національного та культурного виховання. Вона вважала, що сім'я є основним осередком формування світогляду дитини, а школа має бути партнерами в цьому процесі, сприяючи гармонійному розвитку особистості. У сучасних дошкільних закладах України активно реалізуються ці принципи, і батьки беруть безпосередню участь у виховному процесі через організацію спільних заходів, таких як свята, майстер-класи, благодійні акції та культурні заходи.

Залучення батьків до процесу виховання має не тільки освітнє значення, але й допомагає їм усвідомити важливість збереження національних традицій, що є однією з ключових складових ідей Русової. Така співпраця дозволяє створити цілісне виховне середовище, в якому дитина не

лише отримує знання, а й активно долучається до традицій та культурних практик, передаючи їх далі через практичну діяльність і взаємодію з близьким оточенням.

У дитячому садку № 12 у місті Одеса активно реалізується концепція залучення батьків до національного виховання дітей. Вихователі організують свята та заходи, що ґрунтуються на народних українських звичаях. Батьки разом з дітьми виготовляють традиційні українські прикраси, ляльки-мотанки, обрядові елементи, які використовуються під час святкувань, таких як Різдво, Великдень, Купала тощо. Така діяльність не лише дає дітям можливість навчатися від батьків, але й зміцнює зв'язок між поколіннями, зберігаючи культурну спадщину на практиці[14].

Реалізація ідей Софії Русової в сучасній дошкільній освіті є важливим кроком на шляху формування у дітей почуття національної свідомості та поваги до культурної спадщини України. Залучення батьків до процесу виховання через організацію спільних заходів та активну участь у житті закладів дозволяє створити сприятливе середовище для розвитку дітей. Конкретні приклади діяльності дошкільних закладів, таких як дитячі садки імені Софії Русової в Києві та Львові, а також програми, що активно використовують народні елементи, доводять, що ці ідеї мають практичне застосування. Вони сприяють вихованню свідомих громадян, які не тільки розуміють важливість своєї культури, а й активно її зберігають і передають наступним поколінням.

Отже, сучасна дошкільна освіта в Україні використовує багато ідей Софії Русової, адаптуючи їх до вимог сьогодення. Вплив її концепції помітний в акцентах на національну ідентичність, цілісний розвиток особистості та створення сприятливого середовища для гармонійного розвитку дітей. Ідея Русової про важливість національного виховання знайшла відображення в освітніх стандартах: в українських дошкільних закладах активно впроваджуються елементи, що сприяють формуванню патріотичних почуттів і національної самосвідомості. Так, діти змалку знайомляться з рідною мовою, українськими традиціями, святами, народними казками та піснями, що формує їхню любов до української культури та рідного краю.

Ще одним важливим аспектом сучасної дошкільної освіти, який перегукується з педагогічними ідеями Русової, є цілісний підхід до виховання. Русова підкреслювала необхідність гармонійного розвитку дитини у фізичному, інтелектуальному, емоційному та моральному аспектах, що стало одним із основних принципів сучасної освіти. Такий підхід спрямований на забезпечення багатогранного розвитку особистості дитини, яка повинна не лише опанувати знання, але й розвивати соціальні навички, здатність до самостійності та відповідальності.

Крім того, Русова акцентувала увагу на важливості створення стимулюючого та підтримуючого середовища для дошкільнят, що знайшло своє втілення у сучасній практиці. Сучасні дитячі садки надають дітям можливість вільно обирати види діяльності, експериментувати, творити, ставити запитання і самостійно знаходити відповіді, що розвиває їхню ініціативність та автономність. Впровадження такої свободи у навчальному процесі відображає ідею Русової про унеможливлення авторитарного підходу, який обмежує розвиток особистісних якостей дитини. Таким чином, ідеї Софії Русової залишаються фундаментальними для сучасної дошкільної освіти в Україні, оскільки вони спрямовані на всебічний розвиток особистості дитини та сприяють формуванню свідомих, національно свідомих громадян.

Висновки

Виходячи з поставлених завдань, проведений аналіз педагогічної спадщини Софії Русової дозволив визначити ключові аспекти її виховної концепції, що залишаються актуальними й сьогодні.

1. Русова підкреслювала значення цілісного підходу до виховання, наголошуючи на гармонійному розвитку фізичних, моральних та інтелектуальних якостей дитини. Її принцип природовідповідності передбачав виховання у гармонії з природою, що сприяє розвитку спостережливості, допитливості та логічного мислення. Національно орієнтоване виховання, яке Софія Русова вважала основою формування патріотичних почуттів, заклало фундамент для розвитку національної самосвідомості.

Окрім того, Русова виступала за важливість вільного розвитку особистості, надаючи дітям можливість вибору та підтримуючи їхню ініціативність. Вона також акцентувала на значенні рідної мови, розглядаючи її як базис для пізнавального й морального розвитку, та підкреслювала роль родини, особливо матері, у формуванні моральних орієнтирів і національної свідомості. Нарешті, створення національної системи освіти Русова вважала необхідною умовою для забезпечення національно-культурного розвитку.

2. Аналіз поглядів Софії Русової на дошкільну освіту засвідчив, що вона розглядала цей етап навчання як фундаментальний для всього подальшого розвитку особистості. Русова підкреслювала важливість гармонійного виховання дитини в ранньому віці, орієнтуючи педагогічний процес на природний розвиток здібностей, інтересів та потреб дитини. Її ідеї передбачали виховання, яке сприяє фізичному, моральному, соціальному та інтелектуальному становленню дітей, використовуючи елементи гри, творчості та природних спостережень.

Русова також акцентувала на вихованні рідною мовою, яке, на її думку, є надзвичайно важливим для формування національної свідомості та духовного світу дитини. Вона вважала, що дошкільна освіта повинна включати елементи народної культури та традицій, що розвивають любов до батьківщини та патріотичні почуття. Окрім того, Русова наголошувала на необхідності тісної співпраці дошкільного закладу з родиною, вважаючи родину першою природною школою для дитини, а батьків - її головними вихователями.

3. Аналіз педагогічної системи Софії Русової показав, що індивідуалізація навчання займала важливе місце в її підходах до виховання та навчання дітей. Русова вважала, що кожна дитина є унікальною особистістю з індивідуальними потребами, інтересами та темпами розвитку. Відповідно, вона підкреслювала необхідність врахування цих індивідуальних особливостей у навчальному процесі, щоб кожна дитина могла розвивати свої здібності в максимально сприятливих умовах.

В її педагогічній системі індивідуалізація забезпечувалась через створення таких освітніх і виховних умов, які стимулюють самостійність, творчість та ініціативність дітей. Русова пропонувала, щоб вихователі уважно спостерігали за розвитком кожної дитини, допомагаючи розкривати її природні нахили та таланти, і пропонувала підбирати навчальні завдання відповідно до рівня підготовки і зацікавлень дітей. Завдяки цьому кожна дитина могла поступово формувати власний навчальний шлях, що сприяло гармонійному розвитку її особистості.

4. Вивчення можливостей адаптації ідей Софії Русової до сучасної освітньої практики показує, що її педагогічна спадщина має значний потенціал для актуалізації в сучасних умовах. Погляди Русової на національне виховання, індивідуальний підхід, гармонійний розвиток та природовідповідність є основою багатьох сучасних педагогічних методик.

Адаптація її ідей може здійснюватися через кілька напрямків. Наприклад, принцип національного виховання може бути втілений у програмах, які знайомлять дітей з національною культурою, мовою та традиціями, формуючи національну свідомість з раннього віку. Також сучасна освітня практика активно використовує принцип індивідуалізації навчання, який пропонувала Русова. Вона може бути реалізована через адаптивні навчальні програми, індивідуальні плани розвитку, а також використання гнучких методів, які відповідають потребам і особливостям кожної дитини.

Крім того, ідея Русової про необхідність гармонійного розвитку дитини у фізичному, інтелектуальному та моральному аспектах збігається із сучасними концепціями розвитку soft skills і комплексного виховання особистості. Важливу роль також відіграє її концепція природовідповідності,

яка легко інтегрується в сучасну екологічну освіту, підкреслюючи значення природи в навчально-виховному процесі.

Таким чином, ідеї Софії Русової залишаються актуальними й сьогодні, пропонуючи цінні підходи до формування системи виховання, яка відповідає сучасним вимогам і забезпечує розвиток дітей в гармонії з їх природними потребами та національною культурою.

Звернення до педагогічної спадщини Софії Русової в сучасній дошкільній освіті є доцільним та актуальним. Її ідеї мають універсальну цінність, оскільки зосереджені на ключових аспектах розвитку дитини, таких як гармонійне виховання, національна свідомість і творчий підхід до навчання. Русова, як одна з перших українських педагогів, акцентувала увагу на необхідності врахування потреб кожної дитини, її емоційного та культурного розвитку, що резонує із сучасними підходами до індивідуалізації та особистісно орієнтованого виховання.

Основні принципи Русової, зокрема, інтеграція культурних цінностей у дошкільне виховання, врахування емоційних і моральних аспектів розвитку та стимулювання ініціативності, є актуальними й сьогодні. Більше того, її концепція національного виховання та ідея формування патріотизму через ознайомлення з культурою й мовою стали частиною сучасної української освітньої парадигми, особливо в умовах пошуку національної ідентичності та зміцнення національної свідомості.

Однак слід зазначити, що Русова працювала в іншому історичному та культурному контексті, тому її ідеї потребують адаптації до сучасних реалій. Технології навчання, зміни у структурі дошкільної освіти, а також нові психолого-педагогічні дослідження значно розширили арсенал методів і підходів. Відтак, актуалізація її спадщини повинна поєднуватися із застосуванням сучасних наукових знань, інтерактивних методик та врахуванням психологічних особливостей сучасної дитини.

Таким чином, ідеї Софії Русової залишаються цінними, але їх доцільно розглядати як частину ширшого методологічного підходу, інтегруючи з іншими інноваціями та сучасними науковими досягненнями в галузі дошкільної педагогіки.